
ПАМ'ЯТИ УЧЕНОГО

ПАМ'ЯЦІ ВУЧОНАГА

TO THE MEMORY OF SCIENTIST

**Міхаіл Павлович
КОСТЮК**

**Міхаіл Паўлавіч
КАСЦЮК**

**Mihail Pawlavich
KASCIUK**

5 лютага 2019 г. на 79-м годзе пайшоў з жыцця выдатны беларускі гісторык, акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар гістарычных навук, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Міхаіл Паўлавіч Касцюк.

Вядомы ў Беларусі і за яе межамі гісторык нарадзіўся 26 сакавіка 1940 г. у в. Масцішча Навагрудскага раёна Гродзенскай вобласці ў беларускай сялянскай сям'і. На фарміраванне светапогляду і выбар жыццёвага шляху Міхаіла Паўлавіча паўплывала і месца яго нараджэння – слаўная Навагрудская зямля, і час – перыяд крываваых выпрабаванняў, які выпаў на долю беларускага народа ў гады Другой сусветнай вайны. Пасля заканчэння школы і Навагрудскага педагагічнага вучылішча ў 1958 г. Міхаіл Паўлавіч паступіў на

гісторыка-філалагічны факультэт Гродзенскага педагагічнага інстытута імя Янкі Купалы, які закончыў у 1963 г., атрымаў дыплом з адзнакай. Адрозна пасля заканчэння інстытута Міхаіл Паўлавіч быў накіраваны на працу дырэктарам Касадворскай васьмігадовай школы ў в. Баярская Навагрудскага раёна. Пасля праходжання вайскавай службы Міхаіл Паўлавіч непрацягла час працаваў сакратаром камітэта камсамола Гродзенскага педагагічнага інстытута імя Янкі Купалы, а ўжо з 1966 г. яго лёс быў звязаны з Інстытутам гісторыі Акадэміі навук БССР, куды ён паступіў у аспірантуру. Пад кіраўніцтвам акадэміка І. С. Краўчанкі Міхаіл Паўлавіч даследаваў працоўную дзейнасць сялянства БССР у перыяд калгаснага будаўніцтва ў няпростыя і супярэчлівыя 1930-я гг. Навуковыя

здольнасці і мэтанакіраванасць маладога гісторыка дазволілі яму паспяхова абараніць кандыдацкую дысертацыю на тэму «Трудовая активность колхозного крестьянства Белоруссии в период победы и упрочения социализма (1933–1940 гг.)». У 1969–1970 гг. М. П. Касцюк працаваў малодшым, затым старшым навуковым супрацоўнікам, а з 1970 г. – вучоным сакратаром Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР. З 1975 г. займаў пасаду вучонага сакратара ў Інстытуце гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Актыўная арганізатарская дзейнасць не перашкодзіла Міхаілу Паўлавічу ў 1980 г. абараніць доктарскую дысертацыю на тэму «Деятельность Компартии Белоруссии по идейно-политическому воспитанию крестьянства в период строительства социализма». Ступень доктара гістарычных навук Міхаіл Паўлавіч атрымаў у ліпені 1981 г. Пасля гэтага ён быў прызначаны на пасаду намесніка дырэктара па навуковай рабоце Інстытута гісторыі АН БССР. І ў савецкі час, і ў перыяд змен, якія адбываліся ў грамадстве ў другой палове 1980-х – пачатку 1990-х гг. і ў пазнейшы час, Міхаіл Паўлавіч заўсёды меў заслужаную павагу і пашану не толькі сярод калег і вучняў, але і сярод усіх, каму даводзілася кантактаваць з гэтым незвычайна сціплым чалавекам. Такія адносіны тлумачацца інтэлігентнасцю і добразычлівасцю, уласцівымі натурой Міхаіла Паўлавіча. Калегі, сваякі, знаёмыя цанілі яго глыбокія веды, мудрасць, уменне бачыць лёсы людзей у гістарычным працэсе, прынцыповасць і настойлівасць у абароне агульначалавечых каштоўнасцей. Мабыць, таму падчас першых альтэрнатыўных выбараў у 1989 г. менавіта яго абралі кіраўніком Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР. На гэтай пасадзе Міхаіл Паўлавіч паспяхова працаваў амаль 12 гадоў, пацвердзіўшы свае арганізатарскія здольнасці ў няпросты перыяд складвання новых падыходаў да праблем айчынай гісторыі, распрацоўкі многіх пытанняў, якія ў савецкі час па ідэалагічных прычынах не маглі знайсці сваіх даследчыкаў у дзяржаўнай установе. Пад кіраўніцтвам Міхаіла Паўлавіча калектыў Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі змог не толькі захаваць, але і нарасіць навуковы патэнцыял. Інстытут папоўніўся цэлай плеядай маладых навукоўцаў. Актыўна распрацоўваліся пытанні палітычнага і культурнага жыцця ВКЛ, гісторыі рэлігіі, беларускай эміграцыі, палітычных рэпрэсій 1920–50-х гг. У 1994–1995 гг. пабачыла свет выданне «Нарысы гісторыі Беларусі» ў дзвюх частках – фактычна першая ўніверсальная праца па гісторыі незалежнай Беларусі. Міхаіл Паўлавіч быў галоўным рэдактарам і адным з аўтараў гэтага выдання. Навуковыя і арганізатарскія заслугі М. П. Касцюка не заставаліся незаўважанымі. У 1986 г. яму было прысвоена званне прафесара, у 1989 г. ён стаў членам-карэспандэнтам, а ў 1996 г. – акадэмікам Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

У 1990-я – пачатку 2000-х гг. Міхаіл Паўлавіч, нягледзячы на загрузанасць адміністрацыйнай дзейнасцю, актыўна займаўся распрацоўкай пытанняў палітычнай гісторыі Беларусі ХХ ст. Навуковым крэда М. П. Касцюка было «максімальна поўнае, аб’ектыўнае, непалітызаванае даследаванне мінулага беларускага народа», што павінна было, па перакананні вучонага, паспрыць «павышэнню аўтарытэту беларускага народа сярод сваіх суседзяў, а таксама ў Еўропе і свеце». Аб’ектыўнасць, імкненне, па словах самога Міхаіла Паўлавіча, «кіравацца праўдай гісторыі» сталі крытэрыямі творчай працы акадэміка Касцюка. У гэты перыяд яго вопыт быў незаменны пры стварэнні калектыўных манаграфій, якія ён рэдагаваў. Міхаіл Паўлавіч з’яўляўся галоўным рэдактарам шасцітомнага выдання «Гісторыя Беларусі», якое выйшла з друку ў 2000–2011 гг., рэдактарам шэрагу іншых выданняў. За гады знаходжання М. П. Касцюка на пасадзе дырэктара Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі пашырыліся міжнародныя сувязі айчынных вучоных з навуковымі цэнтрамі іншых дзяржаў. Былі заключаны дагаворы аб творчым супрацоўніцтве з Інстытутам расійскай гісторыі і Інстытутам усеагульнай гісторыі Расійскай акадэміі навук, наладжаны навуковыя сувязі з Інстытутам гісторыі Польскай акадэміі навук. Плённа развівалася супрацоўніцтва з вучонымі Інстытута гісторыі Сібірскага аддзялення Расійскай акадэміі навук. Беларускімі і сібірскімі даследчыкамі была праведзена вялікая праца па вывучэнні гісторыі беларускай дыяспары ў Сібіры. У апошнія 20 гадоў свайго жыцця Міхаіл Паўлавіч працаваў у Інстытуце гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі загадчыкам аддзела сацыяльна-эканамічнай і палітычнай гісторыі Беларусі ХХ ст. (1999–2007), галоўным навуковым супрацоўнікам (2007–2019).

Зыходзячы з цвёрдага пераканання ў тым, што «без гістарычных ведаў і выкарыстання гістарычнага вопыту нельга паспяхова будаваць незалежную дзяржаву», М. П. Касцюк надаваў вялікую ўвагу папулярызацыі гістарычных ведаў, выступаў з артыкуламі на старонках перыядычных выданняў, на радыё і тэлебачанні, шматлікіх міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцыях, семінарах, сімпозіумах, актыўна ўдзельнічаў у падрыхтоўцы кваліфікаваных кадраў для гістарычнай навукі, у тым ліку ў сценах гістарычнага факультэта БДУ. Пад кіраўніцтвам Міхаіла Паўлавіча абаранілі дысертацыі 25 кандыдатаў і 4 дактары гістарычных навук.

На працягу многіх гадоў і да апошніх месяцаў свайго жыцця М. П. Касцюк выкладаў і ў сценах БДУ, які стаў для яго таксама родным. Калегі заўсёды адчувалі душэўную цеплыню, спагаду Міхаіла Паўлавіча, цанілі яго веды, інтэлігентнасць і тактоўнасць. Як прафесар кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу гістарычнага факультэ-

тэта БДУ, дзе яго заўсёды з цеплынёй чакалі калегі і вучні, Міхаіл Паўлавіч ажыццяўляў кіраўніцтва навуковымі работамі студэнтаў магістратуры, навуковымі праектамі аспірантаў і саіскальнікаў кафедры. У апошні час Міхаіл Паўлавіч працягваў таксама выкладчыцкую дзейнасць, ахвотна дзяліўся сваімі глыбокімі ведамі са студэнтамі. У БДУ ў апошні год свайго жыцця Міхаіл Паўлавіч выкладаў дысцыпліны «Актуальныя праблемы гісторыі Беларусі», «Палітычная гісторыя і сучасныя палітычныя працэсы ў Рэспубліцы Беларусь».

Пасля сябе Міхаіл Паўлавіч пакінуў звыш 300 навуковых прац, прысвечаных вывучэнню актуальных праблем айчынай гісторыі, у тым ліку 6 уласных і больш за 10 калектыўных манаграфій. Значны інтэрэс навуковай грамадскасці Беларусі і Расіі выклікала манаграфія «Бальшавіцкая сістэма ўлады на Беларусі» (Мінск, 2001), перавыдадзеная ў 2002 г. Інстытутам расійскай гісторыі Расійскай акадэміі

наук на рускай мове. У 2015 г. М. П. Касцюк падрыхтаваў манаграфію «Шлях да ісціны: гістарычная навука Беларусі ў канцы XX – пачатку XXI ст.».

За гады свайго жыцця Міхаіл Паўлавіч займаў таксама грамадскія пасады, атрымаў прызнанне як даследчык сярод беларускай і міжнароднай супольнасці, меў шэраг узнагарод. Ён з'яўляўся намеснікам старшыні Беларускага камітэта міру, акадэмікам Цэнтральнай еўрапейскай акадэміі навук і мастацтваў (1998), Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі (1998), быў узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР (1981).

Рэдакцыйная калегія «Часопіса Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Гісторыя», калектыў гістарычнага факультэта БДУ, калегі па кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу глыбока смуткуюць па прычыне смерці акадэміка Міхаіла Паўлавіча Касцюка і выказваюць шчырыя спачуванні родным і блізкім.